

Klara Otorepec

Milica Antić Gaber, Živa Humer, Slavko Gaber, Jasna Podreka, Sara Rožman, Irena Selišnik, Iztok Šori, Veronika Tašner, Pavel Zgaga: Zahtevna razmerja: spol, strukturne ovire in priložnosti. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2015. 201 strani (ISBN 978-237-718-2), 14,90 EUR

Za zbornik, ki si je za svojo nalogo zadal raziskati in odgovoriti na vprašanje, »zakaj kljub nekaterim strukturnim spremembam, premikom in zamikom, kljub izboljšanju položaja žensk na področju izobraževanja in v profesionalnem življenju, [...] ni prišlo do sprememb tudi v smeri bolj uravnotežene delitve moči in odgovornosti v politiki« (str. 143), se zdi, da prihaja ravno v pravem času, tj. ko se je poleg strokovne, tudi širša javnost začela ponovno zanimati za »pozabljena« feministična vprašanja in nenehna, četudi velikokrat prezrta prizadevanja za odpravo na spolu temelječih neenakosti. Zastavljeno vprašanje pridobi aktualnost tudi zato, ker se zbornik nameni odgovor nanj iskati prav na specifičnem geografskem, kulturnem in političnem področju, torej v Sloveniji. Ta je namreč za razliko od številnih evropskih držav zaradi določenih zgodovinskih socialističnih prizadevanj za enakopravnost spolov in kljub ambivalentnemu odnosu tedanje partije do feminizma kot »meščanske ideologije« na področju enakopravnosti uspela doseči in – v tranzicijskem obdobju – obdržati nekaj temeljnih sistemskih ukrepov (npr. plačani enoletni porodniški dopust), o katerih so ženske na domnevno bolj razvitem, demokratičnem in enakopravnem Zahodu lahko le sanjale.

Zbornik je sestavljen iz več samostojnih člankov (pri avtorstvu prednjači Milica Antić Gaber), avtorji in avtorice pa se pri svojem raziskovanju opirajo na številne empirične podatke, ki jih zajemajo iz nacionalnih statističnih podatkov in preteklih raziskav. Na njihovi podlagi tolmačijo priložnosti in ovire za enakost žensk na štirih poljih: izobraževanje, delo, zasebnost (družina) in politika, s poudarkom na slednjem. Dodatno je zbornik razdeljen na tri dele; prvi se osredotoča na (re)strukturiranje slovenske družbe in vlogo spola kot strukturirane in strukturirajoče strukture, drugi na polje visokošolskega izobraževanja ter povezanosti med visoko izobrazbo in odločitvijo za vstop v politiko, tretji na zakonske mehanizme (predvsem na področju družinske politike) ter vrednostne družbene sodbe do politike same in položaja žensk v njej v slovenski družbi. Ob tem se teoretsko naslanjajo predvsem na Bourdiejev koncept polja (habitus) in različnih oblik kapitala z raziskovanjem možnosti prenosa slednjega med različnimi polji, ki ga povežejo s Connelleyjevim konceptom spolnih režimov in spolnega reda ter širšim »nacionalnim habitusom«. Pri procesu oblikovanja in spreminjanja slovenske družbe se navežejo predvsem na teoretike postmoderne sociologije, kot so Beck, Giddens in Bauman. V zborniku je prisotno zanemarljivo število feminističnih avtoric, kar je glede na tematiko precej presenetljivo. Sicer dobijo besedo v poglavju o družini in delu, a jih pri uvodnem konceptualnem orisu problemskega polja skoraj ni moč najti. S tega vidika se poraja precej pertinentno vprašanje, zakaj je toliko prostora namenjenega npr. razpravam o poznih in tekočih modernah ali družbi tveganja omenjenih sociologov, ki sicer res predstavljajo nekakšen železni repertoar teorij o sodobni družbi, a jih ravno ta železnost postavlja v prepogosto (iz)rabo konceptov, in to celo na področja, kjer njihova opažanja morda niso najbolj relevantna. S tega vidika bi bila odločitev za kakšnega drugega avtorja, predvsem pa avtorico z istega področja vsekakor dobrodošla.

Hkrati se podobna težava pri odmerjanju prostora pojavlja tudi na mestih, ki so namenjena poglobljeni razlagi različnih dejavnikov znotraj posameznih polj, ki botrujejo težjemu uveljavljanju žensk v politični sferi. Razgrnitev dejavnikov je sicer ključna za oris kompleksnega in prepletenega sklopa razlogov, ki so privedli do trenutnega stanja, toda težava je v tem, da je veliko prostora namenjenega zgolj deskripciji stanja, ki pa se obenem uporablja tudi kot interpretacija pridobljenih

statističnih podatkov, ki to »predpostavljeno« stanje seveda potrjujejo. Tako se zbornik na primer premalokrat vpraša po vzrokih znotraj same sfere politike, ki bi segli onkraj že znanih občin mest, kot je na primer prevladujoča politična kultura (politika kot »men's game«) in specifičen družbeni odnos do politike, ki ji vztrajno pada ugled v očeh slovenske družbe (nevstop v politiko kot racionalna odločitev). Več prostora bi tako lahko namenil vprašanju, s kakšnimi težavami se dejansko srečujejo ženske, ki se kljub oviram odločijo vstopiti v politično polje. Tam se recimo pogosto soočajo z diskreditacijo svojih veščin in znanj ravno na podlagi ocenjevanja stopnje njihove ženskosti in ženstvenosti (priznavanje veščin ženski je obratno sorazmerno z družbeno ji pripisano stopnjo ženskosti), obenem se od njih pričakuje prevzetje drže in lastnosti, ki veljajo za tipične moške, kar lahko hitro postane izvor nove kritike (prevelika »moškost«). Ambivalentna družbena pričakovanja, ki se vežejo na ženske v politiki, pisci in piske zbornika problematizirajo zgolj na določenih mestih, npr. »Kanjuo-Mrčela (2007) izpostavlja, da je vzroke za diskriminacijo žensk na trgu dela mogoče iskati v tem, da so položaji z največ moči v sodobnih organizacijah zelo maskulinizirani, in sicer tako glede spola kot tudi glede pričakovanega sloga vodenja in načinov uporabe moči« (str. 80); »Država je v 'socialističnem obdobju z nekaterimi "ukrepi", kot sta dobro razvita mreža otroškega varstva in celodnevna osnovna šola, sicer do neke mere razbremenila ženske, še zdaleč pa ni odpravila dvojne obremenjenosti oziroma ideološkega razmišljanja in predstave o materinski vlogi žensk' (Kozmik in Jeram 1997: 12-13)« (prav tam); »Razvojni trendi na trgu delovne sile in obnašanje moških glede enakosti in partnerstva v veliki meri ostajajo vpeti v tradicionalne vzorce in prakse ter tako v neskladju s pričakovanji mladih žensk, katerih življenjski vzorci so se v zadnjih desetletjih zelo spremenili« (prav tam); »Ženske, ki že delujejo v politiki, namreč poročajo, da so deležne kritike, če zaradi družinskih obveznosti ne morejo sodelovati na vseh političnih dogodkih, in obenem, da zanemarjajo otroke in družino, če so nenehno prisotne v javnosti (MacKay 2001: 19; McKay 2007: 383)« (str. 99). Če bi zbornik pri interpretaciji rezultatov večkrat poskušal seči dlje kot zgolj do ravni potrjevanja predhodnih ugotovitev ali segel na prej omenjeno problemsko polje, ki vsaj v slovenskem polju še ni bilo pogosto izpostavljeno, bi popravil vtis, da ne prinaša ničesar res novega.

Nerodne so tudi nekatere uporabe terminov, kot je recimo »feminizacija poklicev«. Skozi kontekst je moč razbrati, da gre za pojav, ko v določenem poklicu število žensk prevlada nad številom moških, kar je v grobem sicer res, izostane pa razlaga sekundarnih učinkov tega procesa (npr. devalvacija poklica in zanj potrebnih znanj v očeh javnosti, z izjemo določenih »prestižnih« poklicev, kot je recimo pravo). Pri tem zbornik omenja zgolj enega, in sicer dejstvo, da tudi znotraj t. i. feminiziranih poklicev najvišja vodilna in odločevalska mesta še vedno zasedajo moški. V oči pade tudi način ubesedenja primerjave deleža opravljenega gospodinjanskega dela po spolu, ki ga avtorji in avtorice navajajo pri pojasnjevanju »dvojne obremenjenosti« žensk, tj. zaposlenost z delom v službi in dodatnim neplačanim delom doma, kot enem izmed razlogov za manjšo angažiranost in zastopanost žensk v političnem življenju. Načeloma korektno razlago zmoti uporaba besede »izključenost« (resda samo v opombi), in sicer: »To pomeni, da so moški v Italiji bolj izključeni iz dela v družini kot moški v Sloveniji« (str. 103). Izbira pasivne oblike glagola izključevati vpelje možnost dvoumnega branja, da je moškim opravljanje gospodinjanskega dela onemogočeno zaradi tega, ker jih nekdo namerno izključuje, ne pa zato, ker gospodinjanskega dela na opravljajo, ker naj to delo ne bi bilo skladno z njihovo predpisano spolno vlogo.

Kljub določenim pomanjkljivostim zbornik deluje kot zaokrožena celota, kar je zaradi številnega nabora sodelujočih avtorjev in avtoric pri zbornikih včasih težko doseči. Delno je zaokroženost zagotovo odraz timskega dela raziskovalcev in raziskovalk, saj je zbornik nastal na podlagi rezultatov vnaprej zastavljenega raziskovalnega vprašanja in ne zgolj na podlagi kolažnega nabora različnih člankov. Glede na to, da sodelujoči prihajajo z različnih področij, pa je med drugim tudi dober primer medinstitucionalnega sodelovanja. Slednje je v slovenski znanstveni skupnosti žal prej redkost kot pravilo. Prav tako zbornik ponuja sistematičen in deloma tudi zgodovinski pregled institucionalnih ukrepov in raziskav na področju zagotavljanja enakopravnosti spolov v slovenski

družbi. S tega vidika je bogat vir informacij zakonodajnih sprememb in beleženja prizadevanj za sistemsko ureditev enakopravnosti spolov tako na širši nacionalni ravni kot na ravni posameznih zakonodajnih področij, ki jih obravnava zbornik. Četudi z vidika teoretičnih spoznanj zbornik ni prebojen, je nabor teorij, ki jih uporablja, vseeno moč brati tudi kot opravljanje za marsikoga nehvaležne naloge, da na enem mestu tematsko zbere najpogostejše že znane ugotovitve in tako služi kot izhodiščna točka za nadaljnja poglobljena teoretična branja uporabljenih avtorjev in avtoric. Ob tem mu je tudi treba priznati, da to opravi na dosleden in slogovno lahko berljiv način. Kot sem že omenila, pa avtorji in avtorice poskrbijo tudi za določen prispevek k razpravi s statističnega vidika, ko prikažejo ključne kvantitativne spremembe vključevanja žensk v izobraževalno, poklicno in politično življenje ter – na podlagi mnenjskih raziskav – tudi odraz sprememb širšega družbenega mnenja o primernih spolnih vlogah za ženske. Prav te statistike pa v času, ko se – kot odgovor na novo vidnost feminističnih prizadevanj – del javnosti tudi z uporabo statističnih podatkov trudi prikazati, da so (vsaj formalne) neenakosti med spoloma odpravljene, služijo kot dokaz, da ni tako, ter tako terjajo nove rešitve in odgovore na vprašanje enakosti spolov.